

STUDIA PHILOLOGICA

1 — 2
1982

grumbullimi i materialeve të zgjedhura në mënyrë globale. Pason mandej selekcionimi duke flakur çdo gjë që rëndon pa nevojë programin dhe nuk ka të bëjë me objektivat e përcaktuara programore. Më në fund bëhet mbarshtrimi i materjes duke respektuar kriteret gjuhësore, metodologjike dhe principet didaktike e të tj.

Sido që të jetë, qasja për të cilën bëjmë fjalë nuk është e as që pretendon të jetë fjalë e fundit e metodologjisë bashkëkohore, por megjithatë meriton të vërehet se shpreh nisjativë meditimi për dalje nga skematizmi tradicional, për evitimin e proceseve rutinore. Kjo nënkupton dhe nxit invencione kreative të situatave konkrete gjuhësore, të cilat në mënyrë direkte ofrojnë mundësitë e realizimit programor, pa ngarkime me elementeve efektshes sekundare. Andaj orvatjet që shpiejnë kah perfeksionimi i procesit mësimor dhe i teknikës mësimore janë të rëndësishme aq sa efekti i tyre shprehet në praktikë, në realitet. Sidomos kur dihet se „... gjuha është shprehje e materializuar e jetës dhe vet substanca e formës së gjuhës është e lidhur ngusht me realitetin, epokën dhe rrethanat historike e shoqërore”,¹⁸ kurse „funktioni është kriter i realitetit lingvistik”¹⁹ E nga gërshetimi i këtyre dy faktorë lind edhe gjerësia e çështjes së gjuhës së huaj e veçmas asaj profesionale, e cila nënkupton një ser emërtimeve sipas profesioneve respektive, fakt ky që shpie kah konkludimi se gjithnjë mbeten aspekte për të cilat mund të ketë vend për meditime që, padyshim, realizimet e mëtejme do të kontribuonin në perfeksionimin e përgjithshëm të procesit mësimor e në veçanti atij të gjuhës së huaj.

Hamit Thači, Prishtinë

LE FRANÇAIS FONCTIONNEL
/Réflexions et aspects méthodologiques/

Résumé

Le français fonctionnel serait une sorte d'accès à l'apprentissage de la langue étrangère sans avoir recours aux méthodes dites traditionnelles. C'est une approche qui suppose la rationalité extrême en évitant la perte de temps et d'énergie. Les objectifs du programme imposent une procédure assez rigoureuse exigeant l'apprentissage de la langue dans un cadre limité pour des besoins limités. Le type du discours en est déterminé d'après les résultats de l'enquête effectuée dans le poste de travail. Pas de cohérence habituelle dans l'enseignement au sens classique du mot des relevés statistiques, énonciatifs, grammaticaux ou syntaxiques.

Le corps de la matière à enseigner consiste donc dans le recours à la sociologie, aux besoins quotidiens voire indispensables permettant la réalisation de la façon la plus efficace. En fait ce serait une sorte d'évasion des procédés routiniers, faisant appel à des moyens plus efficaces, plus fructueux tout en ayant en vue les désirs et les besoins des apprenants et des institutions auxquels est destiné le cadre en question.

¹⁸ Natalija Radošević, *Lingvistički metodi i nova strujanja u metodici nastave str. jezika „Živi jezici”*, Knjiga XVII, br. 1-4, Beograd, 1975, f. 100.

¹⁹ A. Martinet, *„Jezik i funkcija”*, Sarajevo, 1973, f. .

Бранко Тошовић, Сарајево

СТИЛСКО-СЕМАНТИЧКЕ ОСОБИНЕ ПАРТИЦИПА
РУСКОГА ЈЕЗИКА У ОДНОСУ НА ЊЕГОВЕ
КОРЕСПОНДЕНТЕ У СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

Можда у граматичкоме систему рускога и српскохрватскога језика не постоји већа дивергенција од оне која се запажа у систему времена и партиципа. У оквиру ових глаголских структура два сродна словенска језика пошла су сасвим различитим путевима развоја. С једне стране имамо руски језик који током своје историје разгранат систем времена из почетног периода осјетно редукује, одбацујући облике аориста, имперфекта и плусквамперфекта и задржавајући само прошло, садашње и будуће вријеме /просто и сложено/. У систему партиципа руски језик развија четири различита облика и на тај начин глаголски придјев усмјерава у супротноме правцу од онога у којем је пошла категорија времена. С друге стране, српскохрватски језик задржава сва времена из почетне фазе развика, али зато партиципе фактички своди само на један облик — пасивни партицип прошлога времена. ¹То значи: тамо гдје је један језик изгубио — други је добио и обратно /у рускоме је редукован број времена, али је развијано неколико партиципских форми; у српскохрватскоме језику нема толико партиципа, али зато постоји разгранат систем времена/. Није ли и ово² доказ да у језику увијек постоји компензација: ако се на једноме мјесту нешто изгуби, на другоме се добије. Као што се види, у глаголском систему руског и нашег језика владале су током развика сасвим различите тенденције. Оне су и довеле до двије битне неподударности, које представљају један од најинтересантнијих контрастивних феномена.

О употреби ових глаголских облика у књижевноумјетничкоме стилу, о његовој експресивности и изражајности мишљења су подијељена. Ломонсов је, рецимо, истицао узвишену тоналност партиципа и зато их је сматрао веома прикладним за висок стил изражавања. Пушкин је у њима запажао изражајну краткоћу. Горкоме се пак нису свиђали због шуштавих гласовних склопова /вши, вша, вшу,ща,ще й/, које је називао инсектима и за које је тврдио да се без њих може писати. „Све те „вши”, „ци” и друге пискаве и шуштаве слоге треба постепено тријевити из језика, а у сваком случају треба их избјегавати

¹ Радни глаголски придјев представља дио сложених глаголских облика и то: перфекта /читао сам/, плусквамперфекта /био сам читао/, футура II /будем читао/ и

уколико је могуће”.² Бабел је имао готово идентичан став према партиципима: „Настојим да избацам из рукописа готово све партиципе и глаголске прилоге, а остављам само најнеопходније. Партиципи чине говор крутим, кабастиим и нарушавају мелодичност језика. Они шкрипе као да тенкови на својим гусјеницама прелазе преко каменних барикада. Три партиципа у једној фрази — то је убијање језика. Сва та преподносящий, добывающий, сосредоточивающийся и тако даље и томе слично.”³ Чуковски је, међутим, другачије мислио: „Недавно је један познати писац упоређивао то понављање — щих са учесталим кихањем: због бучности и празнога млатаранга гласова, али, очигледно, народу који их је створио они не сметају ако их већ чува у језику.”⁴

Већ ова два-три става показују да је Кавецка у праву када констатује да ниједан граматички облик руског језика није изазвао толико контрадикторних оцјена о употреби у језику умјетничке литературе као партиципи.⁵ И без обзира на неуједначеност мишљења непобитна је чињеница да руски партицип у књижевноумјетничкоме стилу својом употребом нијансира текст, даје му одређене конотације, одређене преливе. Управо та могућност колорисања поетског дискурса партицип чини важним предметом стилистичких истраживања.

Да би се показала стилематичност руског партиципа, наш језик може послужити као лакмус-папир, посебно у оним случајевима када међујезичка неподударност долази до пуног изражаја.

Прије свега, на фону сх. језика запажа се једна битна стилска вриједност руског глаголског придјева — то је његова лаконичност, компактност, сажетост. Упоредимо:

Переправляться надо было на утлой плоскодонке,
поднимавшей не больше трех человек /С, 8/. Требало се пребавивати трошним чамцем равнога дна к о ј и је м о г а о
п р и м и т и једва три човека /Ч, 6/.

У нашем преводу било је потребно употријебити чак четири ријечи /који је могао примити/ да би се превео само један партицип /поднимавше њ/. У суженим умјетничким цјелинама, какве су поетске, овај ће међујезички несклад довести у питање ритмичност стиха па ће се преводилац наћи на великим мукама: јер ако се држи граматичке структуре, он ће нарушити метрику стиха, а жели ли пак задржати мелодијски низ, мора одступити од нормалнога преводнога поступка. Примјере није тешко наћи. У пјесми Константина Баљмонта /1867-1942/ „Придорожные травы” /„Трава крај пута”/ употријебљено је неколико партиципа, а преведени су на сљедећи начин: Спите же, *взглянувшие* на страшный пыльный путь — Спавајте, *гледајућ* тај друм, *прашњав* и прек; Спите, не *видавшие* расцвета красоты —

Спавајте, не *сазнавши* лепоту цветања /А, 409/. Колико је све ово неадекватно, показује сама чињеница да је руски пјесник могао употријебити глаголске прилоге, који стоје у нашем тексту и који преводиоца спашавају од опасности да се делаконизује језички израз оригинала.

Посљедња строфа Баљмонтовљеве пјесме „Ковыл ь” /„Ковиље”/ још је илустративнији примјер колико је језгровитост руског партиципа маркантна особина и колико је, истовремено, тешка за превођење:

Месяц меркнет, омрачаетс я ,	С потамнелом луном слише се
Догораючи њ и таючи њ ,	Угаснуле мрачне плавети,
И дрожа, ковыл ь качаетс я ,	А ковиљ дрхти, њише се
Точно призрак умираючи њ .	Попут <i>умирућих</i> авети. /А, 399/.

Због своје формалне, семантичке и стилске компактности партицип се радо употребљава у руској поезији. Он често долази у облику партиципске риме, која још више отежава преводни поступак. У таквим ситуацијама наши преводиоци обично риму деглаголизирају, замјењујући партицип неким другим обликом, врло често неглаголским. У наведеној Баљмонтовљевој пјесми у три /од четири/ строфе примјењена је непарна партиципска рима /умирающий — догорающий, мелькнувшее — минувшее, тающий — умирающий и ниједан њен сегмент није у преводу сачуван /авети — плавети, силама — могилама, плавети — авети/, што говори у прилог наведеној констатацији.

Помоћу руског партиципа могу се стварати посебни стилски ефекти који се због међујезичке неподударности губе у преводу, чиме и стилска примарна аутентичност прелази у стилску секундарну валентност. Ти ефекти обично су у вези са еуфоничношћу, лаконичношћу, и сл. Један од њих је гомилање партиципа, њихово намјерно понављање или пак структурирање поетског текста у облику низа састављеног искључиво од глаголских придјева, без иједног другог глаголског облика. Можда је за ово најупечатљивији примјер Кедрикова пјесма „Ја” од свега осам стихова у којој изузев партиципа не постоји ниједан други гласоски лик. Она гласи:

Много *видевший*, много *знавший*,
Знавший њ ненавист ь и любовь ,
Все *имевший* њ, все *потерявший* њ
И *опять* све *нашедший* њ *вновь*.
Вкус *узнавший* њ всего *земного*
И до жизни *жадный* њ *опять* ,
Обладающий њ всем и *снова*
Все *боящийся* *потерять*.

² Кавецка я Р. К. Экспрессивно-стилистический потенциал причастных форм. — Русский язык, МГПИ, Москва, 1975, с. 129.

У овим стиховима ми имамо нарушену, односно помјерену граматичку структуру у том смислу што су партиципи самостално употријебљени.

наслањају и од којих формално зависе. Овдје глаголски придјеви немају свога ослонаца, не постоји дио за који се веже партиципска конструкција. То доводи до тога да сав семантички терет и онога што је речено и онога што је наговјештено понесе партицип. Елиптичност поетског изричаја још је више појачана изостављањем личних глаголских облика. Тиме се, истовремено, динамичност неутралише, кочи, а исказ поприма форме констатације без ближег указивања. У ствари, једно од основних обиљежја ове пјесме јесте њена недореченост, која је управо створена таквом употребом партиципа. Он овдје служи да се мисао што мање до краја искаже, да читалац не дође до коначног и потпуног одговора већ да буде својеврстан коаутор, оно о чему је Лихачов у једноме своме раду писао.⁶ У овој пјесми примијењен је један посебан умјетнички поступак, поступак врло маркантан то је обезличавање умјетничке структуре. У читавај пјесми ми немамо ниједну личну замјеницу нити иједан лични глаголски облик. И да није наслова, пјесму бисмо доживјели много шире, много апстрактније и уопштеније. Иначе, само обезличавање обично се веже за изостављање замјеница и интерверзију личних глаголских облика, а ови стихови показују да и партицип може бити искориштен у те сврхе. Кедрин низањем партиципа и изостављањем личних облика објективизира оно о чему говори, он се тиме дистанцира од својега „ја” и о себи говори у граматичкоме лику који тек сугерише, алудира, али никако до краја не открива. Партицип је овдје у служби наговјештаја, у служби довођења читаоца у положај активног судионика умјетничкога чина, у положај дограђивања онога што је партиципом дјелимично назначено. Све ово утицало је на то да се пјесма не доживљава као процес, већ као стање и то такво стање које је у прошлости, а одише садашњошћу.

Уосталом, партицип је по својој граматичкој природи двобојан облик, јер се семантички налази на рубу обиљежја и процеса. Овдје, чини се, више долази до изражаја његова карактеризација, детерминација, него динамика, процесуалност.

Остаје питање: како се све ове особине одражавају у нашем језику и може ли их преводилац адекватно изразити? Одговор би био кратак: због непостојања одговарајућих партиципа превод ове пјесме не може баш лако сачувати све стилске вриједности оригинала. У формално структурираном преводу /који би почињао отприлике овако: „Онај који је много видео, онај који је много знао...”/ тешко је исказати и задржати све оно што са собом носи руски партицип: метрика би се нарушила, лаконичност би нестала, звучна би се слика замаглила и сл. Стога преостаје да се примијени другачији поступак и да се нађу одговарајући корелати који би задовољили три основна критерија: 1. да се задржи наизмјенично низање стихова од девет и

⁶ „Умјетничко дјело не само саопштава, информира и промовира одређену естетску активност читаоца, гледаоца, слушаоца” /Лихачев Д. С. Нескоро мисли о

осам слогова, 2. да се сачува непарна рима и 3. да се употреби само један глаголски облик адекватан, колико-толико, рускоме партиципу. Проблем је у томе што глаголски придјев овдје исказује ону своју двоструку у семантичкој структури, ону еквилибристику на рубу процесуалности и атрибутивности — ту врло суптилну и, који пут, једва ухватљиву стилску нијансу, која у нашем преводу не може у потпуности доћи до изражаја. Ми смо у стању исказати, мада и тада неадекватно, само једну његову страну, а друга — хтјели ми то или не — остаје изван наше моћи.

Значи, умјесто формално адекватнога превода мора се прићи ономе другоме, који представља тражење облика што ће највише задовољити наведене критерије. Као прво рјешење намеће се употреба глаголских прилога. Наше истраживање показује да у преводној поезији са рускога језика ови глаголски облици често долазе као адекватни рускоме партиципу. Чини се да овдје то не би био пут који би водио најбољој варијанти будући да је и Кедрин могао употребити — да је хтио — руски глаголски прилог. Осим тога, нарушила би се метрика, а самим читањем осјетило би се да је то превод, што је, наравно, лоше. То би отприлике изгледало овако:

Много видјевши, много спознавши,
Спознавши мржњу и љубав,
Све имавши, све изгубивши
И све наштавши изнова...

Као што се види, ако се употреби глаголски прилог, врло се тешко може задржати метрика и рима оригинала. Код римовања проблем је у томе што овај облик има само један наставак /-вши/, а то не омогућује примјену праве непарне глаголске риме.

Сљедећа могућност била би на равни међујезичке компензације неадекватности. Наиме, партиципи који су употребљени не постоје у сх. језику /активни партиципи садашњег времена и активни партиципи прошлога времена/ те, према томе, могао би се у нашем језику тражити глаголски облик који нема руски језик. У овоме случају то би био аорист, који има врло изражену стилематичност. Низ особина чине аорист једним од најважнијих експресема српскохрватског језика. Ипак, ако се приклонимо овоме рјешењу и партиципе преведемо са аористом /„Много видје, много спозна...”/, добићемо окрњену обезличеност: исказ ће се односити само на друго и треће лице једине. Затим, аорист се код нас употребљава у опису догађаја који су се десили тренутачно, што у овој пјесми није увијек случај — у њој ствари се дешавају у ширем временском интервалу па би стога на неким мјестима као испомоћ морао доћи имперфект, којим се изриче стање што је дуже трајало или радња која се понављала. Али ни он не би био довољан, јер би у посљедњим стиховима морао да се нађе и глаголски прилог. На тај бисмо начин за један руски облик добили два или три адекватна, а то не би било нимало пожељно будући да би дошло

Употреба нашег перфекта исто се тако не може сматрати правим рјешењем. Његовом примјеном осјетно би се продужио стих и потпуно би се неутралисала обезличеност партиципа /иако нема замјенице, помоћни глагол би нам јасно показивао о коме се лицу ради/. Преводацац би се морао одређити или за дјелимично дистанцирање од својега „ја” помоћу 3. лица једнине /„Много је видио, много је знао...”/ или пак за јасан и недвосмислен изрицај у облику 1. лица једнине /„Много сам видио, много сам знао...”/.

Али и поред свега овога, чини нам се да је најадекватнији преводни еквивалент рускоме партиципу ипак треба тражити у систему прошлих времена нашега језика. Када ово кажемо имамо у виду једну врсту перфекта која се посебно издваја на стилистичкоме плану. Ради се о глаголскоме облику што се у литератури може наћи под разним називима: крњи перфект, краћи перфект, скраћени перфект, перфект без помоћног глагола и сл. /р. кратки њ перфект/. То је претеритална форма која се употребљава без помоћног глагола *бити* и, на неки начин, представља специфичност нашега језика, јер „само три словенска језика и то српскохрватски књижевни, бугарски и у минималној мери словеначки, знају за краћи перфект као семантичку категорију... у бугарском он има делимично друкчије значење, и независно порекло, а у словеначком је друкчији и у незнатној употреби. У другим словенским језицима не постоји уопште”.⁷ Од функционалних стилова употреба му је свакако најизразитија у књижевноумјетничкоме, гдје се обилато користи за описивање прошлих догађаја.

Употреба крњег перфекта носи у себи неколико позитивних елемената: колико-толико чува се лаконичност руског партиципа /и крњи је перфект формално и семантички врло компактан граматички лик/, метрика и рима такође могу остати, обезличеност је код њега више изражена него код било којег другог претериталног облика. Затим, Кедринова пјесма интонирана је више статички него динамички, радња је дата као резултат; њена је битна особина — неповезаност са претходним казивањем, које због помјерене граматичке структуре уопште не постоји /rekli смо већ де се партицип не наслања на ријечи што чине дио његове нормалне употребе/. Статичност пјесме долази од онога сегмента семантичке структуре партиципа који је ближи придјеву неголи глаголу. И све скупа — та резултативност, статичност, обезличеност и др. — управо може да изрази наш крњи перфект. Он је овдје згодан и због своје семантичко-стилске неподударности са руским перфектом. Осим тога, на овај начин створићемо ситуацију у којој се безеквиваленција руског партиципа у нашем језику компензује безеквиваленцијом сх. крњег перфекта у рускоме језику.

Тако, дакле, долазимо до закључка да би у преводу ове пјесме као најадекватнији кореспондент стајао крњи перфект.⁸ А једна од могућих варијаната била би и ова:

Много видио, много знао,
Мрзио, често љубио,
Све имао, све проћердао
И поново све добио.
Све овоземаљско волио,
Живота жељан остао,
Благостање себи створио,
Залуд: у страху остао.

У нашој поезији као асоцијација намеће се оно Бранково „Много хтео, много започео, Час умрли њега је омео”, с том разликом што се овдје само у првој стиху скрива прави идентитет лица о којем се говори.

Што се тиче звучне слике Кедринове пјесме, треба рећи да је и на овој страни партицип створио одређене ефекте. Понављање шуштавих гласова, којима руски партицип обилује, ствара разноврсне асоцијације. Спој *виш* од почетка до краја циркулише кроз ткиво пјесме и са *ш* даје упечатљив акустички утисак, специфичну мелодијску резонансу, што, свакако, има и индивидуалну предоређеност. Нама *виш* као да затамњује колорит пјесме, оно пресијеца њене структуралне хоризонте и, истовремено, акустички издваја партицип у односу на све остале граматичке ликове.

Поредбена анализа показује колико руски партицип има експресивно-стилистички потенцијал и колико га је тешко исказати у језику који се не одликује великом партиципијелношћу. Међутим, ово о чему смо до сада говорили представља само дио његових стилских вриједности. Кедринова пјесма указала нам је на значај употребе партиципа као средства за лаконичније, економичније изражавање, за обезличавање, римизацију, метрику, акустичност и сл. Међутим, тиме нису исцрпљене све његове могућности на стилистичкој равни. Руски глаголски придјев може такође, јаче или слабије, дати изразу свечану, високу тоналност, односно може је подржавати, потенцирати, а срж тога нијансирања лежи у књишкоме карактеру ових глаголских облика. У стилистици такав се начин казивања назива високим стилем. Завршни дио чувене Љермонтовљеве пјесме „Смрт поета” /„Пјесникова смрт”/ почиње управо употребом партиципа:

⁸ Наравно, овим се не исцрпљују све могућности. Превод се може градити и на употреби глаголске именице /„Много гледања, много знања...”, придјева /„Последом дубок, знања препун...”/ и пасивног партиципа /„Последом и змијом познат...”/.

⁷ Грицак Ирина. О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и

А вы, надменные потомки
Известной подлостью прославленных отцов,
Пятаю рабскою *поправише* обломки
Игрою счастья *обиженных* родов!
Вы жадною толпою *стоящие* у трона,
Таитесь вы под сению закона...

Тон је, као што се види, повишен, осуђујући, опомињући и за такву интонираност пјесме партицип је врло погодно средство. У нашем преводу због употребе различитих облика — аориста */згазише/*, придјева */пропалих/* и презента */пузите/* створено је примјетно шаренило /А, 209/.

У прозним структурама партицип, колико се може запазити, више подржава него што сам искључиво изражава такву конотацију. То потврђује и ова Чеховљева реченица:

Листва не шевелилась на деревьях, кричали цикады, и однообразный шум моря, *доносившийся* снизу, говорил о покое, о вечном сне, какой ожидает нас /Д, 12/.

Ако желимо да задржимо што је могуће више сву стилску валентност руског партиципа, у оваквим случајевима није увијек лако наћи адекватне кореспонденте сх. језика.

Оно што руски партицип посебно диференцира на стилском плану у односу на српскохрватске адекватне јесте њихова разноврсна синонимија, могућност језичког варирања и замјењивања. Употребом у ужем текстуалном ткиву партиципа /односно партиципских конструкција/ и њему синонимичких ријечи и склопова повољно утиче на разноликост приповиједања, толико неопходну у свим видовима језичке комуникације. Тако се, на примјер, у рускоме језику захваљујући партиципској конструкцији може избјећи прекомерно и рогобатно нагомилавање зависних реченица са *которые* њ. У нашем језику сличан поступак можемо примијенити само онда када се ради о пасивном партиципу прошлога времена. Може се такође варирати са *који* и *што*, мада и ту постоје случајеви у којима је врло тешко или чак немогуће то урадити /као ограничавајући фактор овдје долази варијантска поларизација у употреби *који* и *што*/.

За илустрацију навешћемо један примјер. Док је Изет Сарајлић у пјесми „Рођени двадесет треће, стрељани четрдесет друге” морао или хтио да понови исту конструкцију *„Ми, који смо на перонима једног века одболовали самоће свих светских Робинзона, ми, који смо надживели тенкове и никог нисмо убили...”* /Т, 7/ дотле је руски преводилац имао на располагању двије могућности и изабрао је ону којом постиже разноврсније казивање *„Мы, которые по перронам века отболели одиночеством всех мировых Робинзонов, мы, пережившие танковые атаки и никого не убивавшие...”* /И, 75/.

Руски партицип улази у синонимске склопове и са придјевима. Може се, рецимо, казати, *желтеющий* лист и *желтый* лист. Разлика је у томе што се помоћу глаголских придјева изражава процес, док се помоћу

готовоме виду. Стилско-семантичке нијансе посебно су видљиве у случајевима када се синонимски пар састоји из партиципа и једнокорјенског придјева типа: *летящий* — *летучий* /*летучая* *мышь*/, *висящий* — *висячий* /*мост*/, *дремлющий* — *дремучий* /*лес*/, *горящий* — *горячий* итд. Такав пар може бити проширен и у паронимски триплет, као у овоме случају: *бродящая* *собака* /*пас* *који* *луга*/ — *бродячая* *собака* /*пас-луталица*/ — *бродяжь* *я* *собака* /*скитничин* *пас*/ . У оваквим склоповима врло се лијепо разазире семантичка разлика између партиципа и придјева: значењски први се односе на тренутак о којем се говори, а други имају ванвременску димензију јер показују сталну, непромјенљиву особину или својство.

Пошто у нашем језику не постоје партиципи овакве врсте, о некој синонимији истога или сличнога типа не може бити ни говора. Наш се језик, такође, не може поредити са руским и у неким другим синонимским везама партиципа и придјева као што су: употреба активног партиципа садашњег времена с негацијом и адјективизираниог партиципа /*незабываемый* — не *забы* *ваючи* њ/, синонимија партиципа и придјева са суфиксом *-имый* /не *умоляемый* — *неумолимый*/, варирање са активним партиципом прошлога времена и придјевом /*устарелый* — *устаревший*/ и сл.

Ипак, на међујезичком плану свакако је најинтересантније како у нашем језику изразити синонимију руске партиципске конструкције и зависне реченице. Јер иако, наизглед, у реченици типа „Студент, *сидящий* за *первым* *партом*, *сдает* *экзамен*” и „Студент, *который* *сидит* за *первым* *партом*, *сдает* *экзамен*” уопште нема семантичке разлике, разазире се извјесна неподударност: са партиципом исказ се више веже за тренутак говора, а са зависном реченицом он добија шире временске оквире.

Међујезички аспект може бити интересантан и онда када постоји могућност да се у оба језика употреби исти партицип, а то је само у једноме случају: када је у питању пасивни партицип прошлога времена. Међутим, и тада погрешно би било тврдити да ће увијек партицип једнога језика сугерисати употребу партиципа другог језика. Оригинал и превод Селимовићеве „Тврђаве” показују да пасивни партиципи двају језика неће свугдје наћи један другог:

Остали су *поклани* /Т, 7/. *Остальных перебили* /К, 5/.

... *кћи* је покојног Миће Бјелотрепића, хришћанина, *убијеног* руком непознатих и непронађених убица /Т, 18/.

Отца *ее*, Мичу Белотрепића, хришћанина, *убили* неизвестные, так и не найденные убийцы... /К, 14/.

Башта је *разваљена*... /Т, 19/. *Сад позорили* /К, 14/.

А кад су опет *позвани* у рат... /Т, 26/. А *когда* солдата снова *взяли* на войну... /К, 20/.

Оваквих примјера заиста има много у Селимовићеву роману. Очигледно, језичко осјећање за матерњи језик није одређено преводом.

Да закључимо. У систему глаголских облика руски и српскохрватски језик исказују неједнак стилистички потенцијал. С једне стране, систем времена нашега језика стилски је богатији и разноврснији, а, с друге стране, руски партиципи дају у односу на српскохрватске веће могућности бирања, варирања, комбинирања и нијансирања. Сама чињеница да глаголски придјеви двају језика образују пропорцију 4:1 довољно говори о томе какве ће бити стилске реперкусије муђујезичке дивергенције. У анализи смо истакли само неке вриједности рускога партиципа које у нашем преводу не могу бити исказане због тога што је сх. језик задржао само један „прави” партицип, док је све остале током историје изгубио. То нестајање партиципа из нашега језика свакако је имало своје оправдање, али је, ево, на међујезичкоме плану створило поприличне потешкоће. Стилски српскохрватски је језик изгубио оно што и руски у систему прошлих времена, изгубио је могућност да се једна те иста мисао може исказати на више начина. То нам даје за право да претпоставимо како су у томе процесу доминантним били неки општејезички или ванјезички, а не стилистички фактори. Уосталом, о свему томе, у једном ширем пресеку, лијепо је рекао Меша Селимовић: „Вуку припада сва заслуга што је конципирао и у целини формулисао демократску мисао о језику, књижевности и култури, што је спровео њену историјску инаугурацију, поставши оно што је највише могуће — израз тежњи свога времена и човека народа. При томе не заборавимо да су језик и мисао у тој револуцији изгубили један део својих могућности, да је у извесном смислу потиснута мисаона страна и заповиједено богатство духовне многостраности...”⁹. Ова последња мисао као што се може примјенити на наше партиципе, тако се исто може односити и на руска времена.

На крају треба указати на још један аспект овога проблема: партиципи и једног и другог језика функционално-стилски се раслојавају. Сваки стил одликује се посебном употребом глаголских придјева, почев од њихових квантитативних вриједности па до контекстуалне валентности. Овдје заправо партицип дијели функционалне стилове на двије групе: у једној су научни, публицистички и административни, а у другој књижевноумјетнички и разговорни. На контрастивном плану функционално разграђивање глаголских придјева двају језика показује подударности, сличности и осјетне разлике. Али о томе неком другом приликом.

Скраћенице

- А — Антологија руске поезије: XVII-XX век. Избор, предговор и текстови о песницима Александар Петров. — Просвета, Београд, 1977; књига прва: 709 с.; књига друга: 627 с.
И — Из современној поезији народова Югославије. Ред. Вл. Огнев. — Прогресс, Москва, 1972, 452 с.
Д — Чехов А. П. Дама с собачкој и друге расказы. — Русский язык, Москва, 1975, 200 с.

К — Селимовић Меша. Крепост ь — Прогресс, Москва, 1974, 357 с.

Т — Селимовић Меша. Тврђава. — Свјетлост, Сарајево, 1970, 421 с.

С — Шолохов М. А. Суд ьба человека. — Русский язык, Москва, 1975, 94 с.

Ч — Шолохов М. А. Човекова судбина и друге приповетке. — Народна књига, Београд, 1962, 229 с.

Бранко Тошовић, Сарајево

СТИЛИСТИЧЕСКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ПРИЧАСТИЙ РУССКОГО ЯЗЫКА ПО ОТНОШЕНИЮ К ИХ СООТВЕТСТВИЯМ В СЕРБОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Изучение причастий представляет важную проблему для сопоставительного славяноведения, особенно если наличие причастий в большем или меньшем степени отличает славянские языки друг от друга. Такой случай как раз и представляют сербохорватский и русский языки. Последний имеет четыре причастия /два действительных/, сербохорватский же имеет только одно /если не считать так называемое причастие на -л, являющееся в настоящее время составной частью сложных форм — перфекта, плюсквамперфекта, будущего II и сослагательного наклонения/. Поэтому для тех, кто занимается изучением данных языков, очень важно знать, как преодолеть это отличие, это несоответствие. Автор в настоящее время работает над ответом на этот вопрос.

Сначала коротко рассматривается развитие причастий в русском и сербохорватском языках, потом анализируется экспрессивно-стилистика и потенциал русского причастия и его соответствия в сербохорватском языке. Автор приходит к выводу, что, с одной стороны, в системе времени сербохорватский язык разнообразнее и богаче, чем русский язык, а с другой, причастия русского языка по отношению к сербохорватским располагают более широкими возможностями выбора, позиционного варьирования и комбинирования.

⁹ Селимовић Меша. За и против Вука. — У: Селимовић Меша. Сабрана дела. Сарајево: „Слово” Сарајево, Београд, 1975, стр. 162.